

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ СЛАВІСТІВ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ІМ. О. О. ПОТЕБНИ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМ. М. Т. РИЛЬСЬКОГО
УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

**ГЛОБАЛІЗАЦІЯ / ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ
І РОЗВИТОК
НАЦІОНАЛЬНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ
КУЛЬТУР**

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ДО ДНЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ І КУЛЬТУРИ

(КИЇВ, 24 ТРАВНЯ 2016 р.)

КИЇВ 2016

УДК 316.32(=16):80:93/93(08)

Збірник містить тези доповідей Міжнародної наукової конференції «Глобалізація / європеїзація і розвиток національних слов'янських культур» (до Дня слов'янської писемності і культури). Студії присвячено актуальним проблемам комплексного вивчення слов'янського мовознавства, літературознавства, мистецтвознавства, фольклористики, етнології та історичної славістики. Окремий підрозділ складають наукові розвідки, присвячені історіографії славістичних досліджень.

У збірнику також представлені матеріали книгознавчих читань з нагоди 400-ліття заснування друкарні Києво-Печерської лаври.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю, а також усіх, хто цікавиться проблемами історичного та сучасного слов'янознавства.

Глобалізація / європеїзація і розвиток національних слов'янських культур : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 24 травня 2016 р.) / НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. мови, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т літ-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, Укр. мовно-іформ. фонд; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2016. – 420 с.

Редакційна колегія:

О. С. Онищенко, академік НАН України, д-р філос. наук (голова); Л. А. Дубровіна, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук (заст. голови); Н. П. Бондар, канд. іст. наук; Л. К. Вахніна, канд. філол. наук; В. В. Горєва, канд. іст. наук; П. Ю. Гриценко, д-р філол. наук; Л. І. Даниленко, канд. філол. наук; Н. М. Зубкова, канд. істор. наук; Г. Ю. Калініч, канд. іст. наук; Н. Ф. Клименко, чл.-кор. НАН України, д-р філол. наук; Г. І. Ковальчук, д-р іст. наук; Г. П. Півторак, академік НАН України, д-р філол. наук; В. І. Попик, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; Л. І. Шевченко, д-р філол. наук; В. А. Широков, академік НАН України; М. А. Філіпович, канд. іст. наук.

Автори несуть повну відповідальність за підбір та точність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв, бібліографічних посилань та інших відомостей.

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
Протокол № 5 від 6 квітня 2016 р.

ISBN 978-966-02-7914-8

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2016

З М І С Т

Онищенко О. С. Розвиток славістики в контексті сучасних трансформацій слов'янського світу	13
--	----

СЛАВІСТИЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Баракатова Н. А. Засвоєння національної специфіки польської фразеології білінгвальним мовцем	23
Бевзюк Є. В. Мова як модус національного словацького пробудження	26
Булах М. Б. Медійний перифраз як вияв динаміки розвитку слов'янських літературних мов	30
Вербиненко Ю. І. Multilingual terminographic lexicographic systems	33
Дергач Д. В. Інтерпретація жанрів медійної аналітики у слов'янській стилістиці	37
Колесник В. О. Южноболгарские говоры в Украине	40
Осінчук Ю. В. «Історичний словник українського язика» за ред. Є. Тимченка як джерело дослідження релігійної лексики XIV–XVIII ст.	43
Остапова І. В. Etymology in the landscape of digital lexicography	46
Процик І. Р. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток соціолекту футбольних фанатів у слов'янських культурах (на прикладі української та польської мов)	50

Шип Н. А. Подвижники Л. Куби та А. Степовича на ниві слов'янського музично-пісенного фольклору 348

**КНИГОЗНАВЧІ ЧИТАННЯ З НАГОДИ
400-ЛІТТЯ ЗАСНУВАННЯ ДРУКАРНІ
КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ**

- Бондар Н. П.** Папір кириличних видань друкарні Києво-Печерської лаври першої половини XVII ст. 355
- Волощенко С. А.** Києво-Печерські кириличні стародруки XVII–XVIII ст. у фондах Львівської центральної провінційної бібліотеки Отців Василіян при Свято-Онуфріївському монастирі 360
- Гальченко О. М.** Києво-Печерська лавра та розвиток українського інтролігаторства 365
- Гончаренко А. В.** Книжні риси в мові Києво-Печерського патерика 368
- Заболотна Н. В.** До питання про співробітництво друкарень Києво-Печерської лаври та Почаївського Успенського монастиря наприкінці XVIII – на початку XIX ст. 371
- Ковальчук Г. І.** Видавнича діяльність друкарні Києво-Печерської лаври першої половини XIX ст. (пам'яті Є. В. Рукавіциної) 375
- Курганова О. Ю.** Роль дескриптивної епіграми в богослужбових виданнях XVII ст. друкарні Києво-Печерської лаври 379
- Лабунцев Ю. А.** Вслед за давней киевской традицией: листовые издания типографии Е. И. Фесенко 384
- Німенко Н. А.** Дослідження української книги XVI–XVIII ст. у науковому доробку М. О. Макаренка 387
- Рудакова Ю. К.** Латиношрифті видання друкарні Києво-Печерської лаври XVII–XVIII ст. 391
- Соколов В. Ю.** Видання календарів друкарні Києво-Печерської лаври XVIII ст. 395

Фрис В. Я. Книгознавчі студії Ярослава Ісаєвича	401
Черниш Н. І. «Лексикон словенороський» П. Беринди в контексті розвитку української енциклопедичної справи	404
Шаповал А. І. До історії видання праці В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Русі XII віку»	408
Щавинская Л. Л. Два настенных листа типографии Е. И. Фесенко с произведениями Хрисанфа Саковича	412

Щавинская Лариса Леонидовна,
кандидат филологических наук, доцент
(Россия, г. Москва)

ДВА НАСТЕННЫХ ЛИСТА ТИПОГРАФИИ Е. И. ФЕСЕНКО С ПРОИЗВЕДЕНИЯМИ ХРИСАНФА САКОВИЧА¹

Листовые настенные изображения религиозного содержания – огромная и в общей своей мировой совокупности пока еще не слишком хорошо изученная особая область человеческого культурного делания, существующая со времен глубокой древности. В Европе, в частности у славянских народов, эти изображения стали достаточно массовыми уже в эпоху позднего Средневековья, когда их начали тиражировать различными способами, в том числе с использованием ксилографии. С изобретением литографии, а затем и хромолитографии, с повсеместным возрастанием грамотности основной массы населения характер настенных листов начинает постепенно меняться: все большее их число становится цветным, и значительно увеличивается текстовая часть содержания.

Во второй половине XIX в. такая издательская продукция по всему европейскому континенту, в том числе на территории Российской империи, становится необычайно прибыльной [1, с. 103–116]. По словам одного из главных ее творцов, знаменитого И. Д. Сытина, «печатали мы [...] в семи красках хромолитографии на плотной бумаге», а «общий тираж лубочной картины» составляли «цифры астрономические: сотни миллионов, а может быть, и весь миллиард наберется» [2, с. 43–44]. Тот же И. Д. Сытин специально отмечал, что «более всего, однако, покупались картины на Украине, где хозяйки наперебой друг перед дружкой спешили убрать свою хату» накануне Пасхи [2, с. 44].

Одесский издатель Е. И. Фесенко, выходец из черниговских крестьян, как преуспевающий предприниматель во многом повторил путь

¹ Текст подготовлен при финансовой поддержке Российского гуманитарного научного фонда (проект № 15-04-00238-15 «Всеуму православному миру: поэтическое наследие Хрисанфа Саковича (исследование и публикации)»).

И. Д. Сытина. В частности, его хромолитографированные картины, бывшие преимущественно иконными изображениями [3], уже в 1890-е годы буквально наводнили территорию всей империи, о чем мы узнаем из различных архивных документов того времени [4]. Его хромолитографированные иконные изображения малого формата включались и в состав отдельных книг религиозной тематики, прежде всего в массовые народные издания. Так было, например, в начале XX в. в издательской практике православной Гродненской епархии, когда по инициативе настоятеля местного кафедрального собора и председателя епархиального училищного совета протоиерея Иоанна Корчинского, уроженца Киевщины, была установлена связь с фирмой Е. И. Фесенко.

Во время наших многочисленных экспедиционных исследований в ряде восточноевропейских стран в тех или иных собраниях, по большей части в домах православного населения, неоднократно приходилось видеть те или иные фесенковские хромолитографированные изображения, а вот наборные текстовые листы его фирмы встречались лишь как исключение. Впрочем, такое положение касается подобной продукции абсолютно всех типографий. Не случайно, к примеру, настенный печатный лист конца XIX в. с текстом молитвы преподобному Сергию Радонежскому, выпущенный в неизвестной типографии, оказался на особом счету в одном из российских музеев-заповедников [5].

К числу особых редкостей, сохранившихся до наших дней, следует отнести и экземпляры двух некогда массовых настенных печатных листов одесской типографии Е. И. Фесенко с паралитургическими сочинениями замечательного религиозного стихотворца священника Хрисанфа Саковича (1833–1897), в монашестве Христофора, уроженца Волыни. Первый из этих двух листов – «Песнь-молитва Христу Спасителю», взятая, по видимому, из издания «Духовные песнопения священника Хрисанфа Саковича» (Почаев, 1900), имеет номер 55. Старшим цензором Санкт-Петербургского духовного цензурного комитета архимандритом Антонием лист был разрешен к печати 13 июля 1901 г. Размер его печатной части – 36 см в высоту и 28 см в ширину. Лист заключен в собранную из составных элементов печатную рамку, имеет ряд составных наборных украшений, включая текстовый разделитель и концовку, а также небольшое черно-белое изображение в верхней части Иисуса Христа на престоле. Текст набран в две колонки крупным, хорошо читающимся шрифтом:

«Спаситель мой, Спаситель мой!
К тебе стремлюсь я всей душой.
К тебе моление возношу,
Тебя усердно я прошу:
Прими молитвенный мой глас,
Молю Тебя, Спаситель мой,
Глаза души моей открой,
Чтоб Крест Твой мог я созерцать,
Твои страдания воспевать...
... ..
Во глубине моей души
Сам крест Твой дивный напиши:
За эту милость, Всецарю,
Тебя я возблагодарю!
И буду петь Твой Крест во век,
Благий мой Богочеловек!!»

Второй фесенковский настенный печатный лист с «Песнью заступнице мира, Пречистой Богоматери» имеет то же цензурное разрешение, почти аналогичное типографское оформление и размер. В правом его нижнем углу указан номер 56 и так же, как и на первом листе обозначено место печати: «Типография Е.И. Фесенко, в Одессе». В верхней части листа вслед за заглавием помещено небольшое изображение стоящей Богоматери с младенцем Иисусом («Благодатное небо») и далее помещен набранный крупным шрифтом в две колонки текст необычайно популярного по сей день среди православных всего мира, в том числе и в Украине, песнопения Хрисанфа Саковича:

«Заступнице усердная,
Марие милосердная!
О, Мати Бога Вышняго,
Христа – Царя Всевышняго!
... ..
Всех нас, Царице, просвещай,
Всех, Богородице, спасай:
Ты всем Божественный покров
Твоим детям от злых врагов!».

1. *Горшков Ю. А.* Русский лубок: от мануфактуры к фабрике / Ю. А. Горшков // Книга: Исследования и материалы. – Сб. 47. – М. : Всесоюзная книжная палата, 1983. – С. 103–116.
2. [*Сытин И. Д.*] Жизнь для книги / [И. Д. Сытин]. – М.: Госполитиздат, 1962. – 280 с.
3. [*Фесенко Е. И.*] Альбом изображений святых икон. – Одесса: Хромофотография Е. И. Фесенко, [1890-е гг.]. – Ок. 300 л.
4. Российская национальная библиотека. Отдел рукописей. – Ф. 1185. – Оп. 1. – Ед. хр. 12.
5. Рыбинский государственный историко-архитектурный и художественный музей-заповедник. – Ед. хр. ДД-2339.

Наукове видання

Глобалізація / європеїзація і розвиток національних слов'янських культур

Матеріали Міжнародної наукової конференції
до Дня слов'янської писемності та культури
(Київ, 24 травня 2016 р.)

Редактори

Г. Ю. Калініч, Н. М. Зубкова, Т. В. Герасімова, Н. П. Бондар

Видання підготували

М. А. Філіпович, В. В. Горєва

Комп'ютерна верстка і оригінал-макет

О. С. Боляк

Художнє оформлення

О. М. Гальченко

Підп. до друку 17.05.2016. Формат 60x84/16

Друк офс. Ум. друк. арк. 24,4

Наклад 150 прим. Зам. № 7.

Надруковано у НВЦ Національної бібліотеки України

імені В. І. Вернадського

03039, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 1390 від 11.06.2003 р.